

ขอบคุณภาพจาก: <https://bit.ly/2RxGHP8>

ด้านประเพณี: กลไก/เครือข่ายและระบบความสัมพันธ์
ในการจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชน ท้องถิ่น

Traditional Customs: Mechanism/Network and Relationship System
in Managing Transnational Workers of Local Communities

กนกพร รัตนสุธีระกุล¹

Kanokporn Rattanasuteerakul

Email: Kanokporn.r@msu.ac.th

Received: December 27, 2017

Revised: June 13, 2019

Accepted: June 25, 2019

¹ Assistant Professor .Dr.Kanokporn Rattanasuteerakul Department of Sociology and Anthology , Faculty of Humanities and Social Sciences.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการและกระบวนการจัดการด้านประเพณีโดยชุมชน ท้องถิ่น 2) เพื่อศึกษากลไก เครือข่ายและระบบความสัมพันธ์ในการจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชนท้องถิ่นในด้านประเพณี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย โดยมีขอบเขตในการศึกษาด้านประเพณีในเขตพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร

ผลการศึกษาพบว่าด้านประเพณีเป็นช่องทางธรรมชาติของการข้ามฝั่งไปมาหาสู่กันระหว่างพี่น้องฝั่งไทย-ลาว เป็นระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติมีการเดินทางไปมาหาสู่กันเป็นประจำ นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองระหว่างปี พ.ศ. 2518-2532 ที่สปป.ลาว เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศส่งผลให้การข้ามไปมาของผู้คนสองฝั่งเต็มไปด้วยความหวาดระแวงเข้มงวดในการควบคุมการเข้าออกของผู้คนมากขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 ประเทศไทยมีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ได้เอื้อให้เกิดการพัฒนาระบบเศรษฐกิจตามแนวชายแดนนำมาสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีขึ้นระหว่างไทยและเกิดวิถีการเดินทางข้ามฝั่งไปมาระหว่างพี่น้องไทย ลาว ผ่านด่านประเพณี ในปี พ.ศ. 2546-2551 มีการเปลี่ยนชื่อจากด่านประเพณี มาเป็นจุดรวมเรือ อันหมายถึง พื้นที่ของรัฐในการอนุญาตให้มีการจอดเรือเพื่อข้ามฝั่งมาเพื่อวัตถุประสงค์หลายประการ เช่น การเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง การเดินทางเข้ามาเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การข้ามฝั่งมาเพื่อซื้อหาสินค้าบางชนิด ภายใต้วัตถุประสงค์ของจุดรวมเรือที่หลากหลาย ทำให้มีหลายหน่วยงานของรัฐเข้ามาร่วมดำเนินการควบคุม ดูแล บริหารจัดการจุดรวมเรือ ตั้งแต่ปี พ.ศ 2551 จนถึงปัจจุบัน

กลไกการบริหารจัดการบริเวณจุดรวมเรือ หรือด้านประเพณีเป็นรูปแบบของการเฝ้าระวัง ควบคุมดูแลพื้นที่ตามแนวตะเข็บชายแดนที่เน้นการควบคุมดูแลผ่านระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติเป็นหลัก เน้นการประนีประนอมยืดหยุ่น พึ่งพาอาศัยกัน ในฐานะญาติพี่น้อง ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีการเลื่อนไหล

ของผู้คน หุ่น และแรงงาน และอยู่นอกเหนือจากระเบียบการข้ามแดนที่กำหนด จุดการข้ามแดนที่ถูกต้องตามกฎหมายของรัฐ ซึ่งก่อให้เกิดความสับสนของกฎหมายและนำมาสู่ความไม่ชัดเจนในทางปฏิบัติ แต่ในขณะเดียวกัน บทบาทของด่านประเพณีก็ยังคงดำรงไว้ซึ่งบทบาทด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของผู้คนสองฝั่ง นอกจากนี้แล้วกลไกเครือข่ายระดับด่านประเพณียังถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งของพี่น้องไทยลาวในการใช้พื้นที่พรมแดนสร้างความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติ นำมาสู่การบริหารจัดการด่านประเพณีผ่านกระบวนการ Community control เพื่อสร้างระบบการจัดการ (Regulation) บนฐานของมิติทางวัฒนธรรมในการจัดการพื้นที่ชายแดน (Border Control)

คำสำคัญ : ด่านประเพณี, จุตรวมเรือ, แรงงานข้ามชาติ, การจัดการพื้นที่ชายแดน

Abstract

This research aimed to examine the development and process of managing traditional customs by local communities. It also investigated the mechanism for managing transnational migrant workers of local communities in traditional customs. The qualitative data were collected through the interview and group discussion. The scope of the study was limited in the province of Mukdahan, northeastern Thailand.

The study shows that traditional customs are a natural channel through which Thai and Lao peoples travel regularly to visit their relatives. Since the government reform from 1975-1989, the Lao People's Democratic Republic saw tremendous changes in its regime. People crossing the Mekong River are filled with fear due to stricter immigration control. In 1987, Thailand had the policy of turning the

battlefield into the trade centre, which promoted the border economy and improved relationship between Thailand and Laos through the traditional customs. It was later referred to as the boating hub where the government allowed boat docking for such purposes as visiting relatives, receiving medical treatment, and purchasing certain goods. For these purposes of boat docking, many government agencies stepped in to administer the boat docking hub or the traditional customs and control over the border area. Such administrations are mainly based on relationship system, negotiation, flexibility, and interdependence as relatives. The influx of people, capitals, and workers in the area are beyond control by border regulations. Such trends result in misconduct of the regulations and unclear practice. In the meantime, the traditional customs have still played a crucial role in the regional economy, society and culture, which people in both banks of Mekong, are interdependent. The networking mechanism of the traditional customs is thus considered a societal benefit for Thai and Lao peoples to use the border area to foster their relationship. This mechanism also leads to the management of traditional customs through the process of community control to establish the management system based on the cultural dimension of border control.

Keyword : traditional customs, boat docking hub, transnational migrant workers, Border control

บทนำ

อาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่ไม่เพียงแต่มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพ หรือทางภูมิศาสตร์แล้ว ยังพบว่าบริเวณพื้นที่ชายแดนดังกล่าวยังมีลักษณะเฉพาะในแง่ของสังคม และวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย อันเป็นผลสืบเนื่องจากระบบความสัมพันธ์ที่ข้ามพรมแดนระหว่างไทยลาวมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การเคลื่อนไหวของผู้คนบริเวณตามแนวชายแดนเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่พบเห็นได้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดการพึ่งพา เลื่อนไหลของทรัพยากรของสองฝั่งแม่น้ำ ที่ช่วยเติมเต็มระบบเศรษฐกิจและสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติจากประเทศลาวได้มาช่วยแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรในฤดูกาลเพาะปลูก ในอดีตรูปแบบการข้ามชายแดนมาเพื่อขายแรงงานของคนลาว นิยมการข้ามเขตแดนโดยการใช้เส้นทางธรรมชาติ และข้ามแดนโดยผ่านด่านประเพณี (การข้ามแดนมายังประเทศไทย โดยผ่านแดนตามธรรมชาติ ที่ไม่ใช่การข้ามโดยถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่ง คำเรียกขาน ของพี่น้องฝั่งสปป. ลาว จะเรียกพื้นที่บริเวณที่เป็นจุดข้ามแดนจากฝั่ง สปป. ลาว มาไทยว่าด่านประเพณี ในขณะที่ประชาชนบริเวณฝั่งไทยเองในอดีตก็เรียกบริเวณจุดขึ้นและลงเรือบริเวณริมแม่น้ำโขงว่า ด่านประเพณี เช่นกัน หากแต่ในปัจจุบันประเทศไทยจะเรียกขานบริเวณดังกล่าวว่า จุดรวมเรือ อันหมายถึงการนั่งเรือข้ามฟากเพื่อเข้ามาติดต่อซื้อขายสินค้า และรับจ้างตามฤดูกาล เป็นสิ่งที่ไม่มีความถูกต้องในระบบกฎหมายการข้ามแดน หากแต่เป็นการใช้ระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ หรือความเป็นท้องถิ่นเดียวกันในการรับรองการข้ามแดน รูปแบบการเคลื่อนไหวดังกล่าวมักจะปรากฏในลักษณะของการเดินทางข้ามฟาก มายังท่าเรือ หรือ ด่านธรรมชาติ ที่ไม่มีการรับรองเชิงกฎหมาย หากแต่เป็นการจัดการระบบการข้ามแดน โดยการเชื่อมโยงระบบความสัมพันธ์ของคนสองฟากฝั่งบนฐานของวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ร่วมกัน ก่อให้เกิดเครือข่ายทางสังคม เพื่อตอบสนองมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในอาณาบริเวณพื้นที่ชายแดน มิติของการข้ามแดนจากปรากฏการณ์ดังกล่าว ถือเป็นปรากฏการณ์

ทางธรรมชาติที่มีการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนทั้งสองประเทศในการตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

ในปัจจุบันเกิดแนวคิดเรื่องการจัดการพื้นที่ชายแดนของแต่ละประเทศทั้งนี้ เป็นไปเพื่อสร้างความมั่นคงและควบคุมการค้าชายแดนที่ผิดกฎหมาย ตลอดจนสร้างระบบของการควบคุมคนเข้าเมืองตามกฎหมาย พ.ศ. 2522 ได้ก่อให้เกิดด่านตรวจคนเข้าเมือง ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของความพยายามของรัฐที่จะจัดการพื้นที่บริเวณชายแดนเพื่อสร้างระบบความมั่นคงของประเทศ รวมถึงการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติ และการควบคุมกำกับการเคลื่อนย้ายทรัพยากรของพื้นที่ชายแดนทั้งสองฝั่ง นอกจากนั้นแล้วการเกิดขึ้นของด่านตรวจคนเข้าเมืองยังแสดงความหมายถึงพื้นที่ควบคุมการเคลื่อนไหวของผู้คน ทุน การเงิน ซึ่งมีลักษณะเป็นกลไกของรัฐเพื่อการจำกัด จำแนก และการทำให้การเคลื่อนไหวของทุนและทรัพยากรตั้งอยู่บนฐานของความปลอดภัย และได้รับการรับรองทางกฎหมายการข้ามแดน ส่งผลให้พื้นที่ตามแนวชายแดนที่เคยเป็นพื้นที่ของระบบความสัมพันธ์ของผู้คนสองฝั่งที่มีการเคลื่อนไหว ปฏิสัมพันธ์เคลื่อนย้าย ผู้คน แรงงาน ทรัพยากรบนพื้นฐานของวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เรียกกันว่าด่านประเพณี ถูกละลายในการจำแนกสถานภาพ หรือ รับรองภายใต้ระบบกฎหมายการข้ามแดน ดังนั้น การทำความเข้าใจต่อพื้นที่ ระบบความสัมพันธ์ของการเคลื่อนไหวผู้คนและแรงงานของพื้นที่ข้ามพรมแดนในรูปแบบของระบบความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย ผ่านด่านประเพณีจะสามารถทำให้รัฐเข้าใจถึงระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติผ่านมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่ชุมชน ท้องถิ่นสามารถสร้างพื้นที่ของการต่อรอง ปะทะสังสรรค์ผ่านระบบความสัมพันธ์ของระบบเครือข่ายทางสังคม การเปิดโอกาสให้ด่านประเพณีเป็นพื้นที่ข้ามชายแดนบนพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันจะสามารถผ่อนคลายหรือลดภาระของรัฐในการจัดการแรงงานที่ลักลอบเข้าสู่ประเทศไทย ด้วยการสร้างพื้นที่ของด่านประเพณีให้สามารถทำหน้าที่จัดการ และใช้ระบบคุณค่าเชิงความสัมพันธ์บนฐานของวัฒนธรรมเป็นกลไกในการควบคุมทางสังคม (Social Control) ภายใต้การเกิดขึ้นของการมีสังคมภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

แบบพหุวัฒนธรรม พหุกฎหมาย ที่รับรองและเคารพในความแตกต่างในระบบ
แบบแผน และคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนชายแดน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและกระบวนการจัดการด้านประเพณี
โดยชุมชน ท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษากลไก/เครือข่ายและระบบความสัมพันธ์ ในการจัดการ
แรงงานข้ามชาติของชุมชน ท้องถิ่น ในด้านประเพณี

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัย
เชิงคุณภาพ เน้นกระบวนการรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม เป็นสำคัญ
โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 ส่วนได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ
(Secondary data) ได้แก่ ข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับแรงงานชาวลาว
จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเอกสารที่สำคัญเชิงประวัติศาสตร์ การเก็บรวบรวม
ข้อมูลภาคสนาม และการสนทนากลุ่มย่อย การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการ
พรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และการเรียบเรียงและนำเสนอเนื้อหา
ตามวัตถุประสงค์การศึกษา ขอบเขตการศึกษา คือ ด้านประเพณีในอำเภอห้วยใหญ่
อำเภอเมือง และอำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร จำนวน 16 ด้านประเพณี
(จตุรรมเรื่อ) ซึ่งตั้งอยู่บริเวณชายแดนฝั่งประเทศไทย

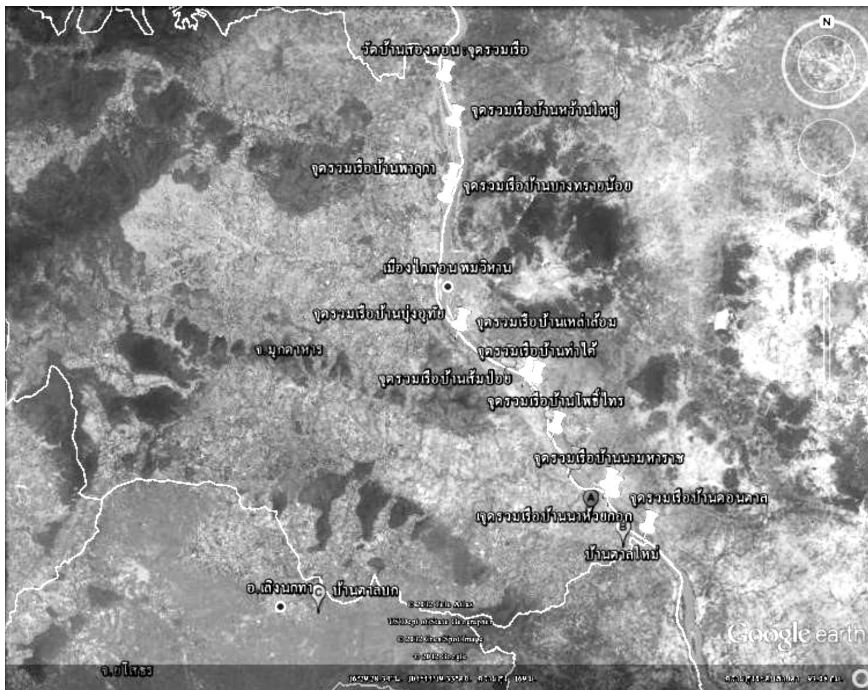
ผลการวิจัย

1. พัฒนาการและกระบวนการจัดการด้านประเพณีโดยชุมชน ท้องถิ่น
จากการศึกษาข้อมูลด้านประเพณีในบริเวณพื้นที่ศึกษา คือ ด้านประเพณี
ในเขตพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร โดยพบว่ามีด้านประเพณีอยู่ทั้งสิ้น 16 ด้าน
(จตุรรมเรื่อ) (ภาพประกอบที่ 1) กระจายตามอำเภอเหล่านี้

อำเภอห้วยใหญ่ ตรงข้ามกับเมืองไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตย

ประชาชนลาว ประกอบด้วย บ้านสองคอน หมู่ 3, บ้านห้วยใหญ่, บ้านพาลูกา หมู่ 3, บ้านบางทรายน้อย/ดาวเรือง หมู่ 9 ในเขตอำเภอเมืองมุกดาหาร ประกอบด้วย บ้านบึงอุทัย, บ้านเหล่าล้อม, บ้านส้มป่อย, บ้านนาสีนวน หมู่ 1, บ้านท่าไคร้ หมู่ 6

อำเภอดอนตาล ตรงข้ามกับ เมืองไซพูทอง แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว ประกอบด้วยบ้านโพธิ์ไทร หมู่ 1, บ้านนาโพธิ์ หมู่ 6, บ้านหนองหล่ม หมู่ 3, บ้านนาตาล หมู่ 8, บ้านดอนตาล, บ้านนามหาราช และบ้านนาห้วยกอก หมู่ 4 ผู้วิจัยได้แบ่งพัฒนาการและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบริเวณด้านประเพณี

ภาพที่ 1 แสดงด้านประเพณีในพื้นที่ศึกษาจังหวัดมุกดาหาร
ที่มา : www.googleearth.com

ออกเป็น 4 ช่วง ได้เริ่มศึกษาประวัติความเป็นมาตั้งแต่ช่วงที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2518) ซึ่งเป็นช่วงที่ทั้งสองประเทศได้ปิดประเทศ เนื่องจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเกิดความหวาดระแวงประเทศไทย เพราะทั้งสองประเทศมีอุดมการณ์ทางการเมือง

และการปกครองที่ต่างกัน ซึ่งด้านประเพณีเองก็ได้รับผลกระทบดังกล่าว การเกิดขึ้นของด่านประเพณี จนถึงช่วงการดำเนินงานของคณะกรรมการด่านประเพณีที่ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการเข้ามามีบริหารจัดการด่านประเพณี กันพรมแดนสืบเนื่องจากลักษณะทางภูมิประเทศ ส่งผลให้เกิดการข้ามฝั่งไปมาระหว่างคนไทยและคนลาวที่มีเชื้อสายและความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นทางหลักในการสัญจรไปมาตั้งแต่อดีต โดยทุกครั้งที่สัญจรจะเดินทางโดยเรือขนาดเล็ก และจอดเรือเทียบท่าบริเวณใดบริเวณหนึ่งร่วมกันมาเมื่อครั้งเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ ส่งผลให้ผู้คนอพยพข้ามพรมแดนมาอาศัยอยู่ฝั่งไทย และยังคงมีพี่น้องบางส่วนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ของประเทศลาว ภายหลังจากการเสร็จสิ้นสงครามทำให้พี่น้องไทย ลาวกลับมามีความสัมพันธ์กันดังเดิม กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งสองประเทศดำเนินไปภายใต้การสัญจรไปมาหาสู่กันผ่านช่องทางธรรมชาติหรือข้ามแดนโดยอาศัยแม่น้ำโขงเป็นเส้นทางหลักในการติดต่อสัมพันธ์กัน อาศัยเรือเป็นยานพาหนะที่สำคัญ ในอดีตการข้ามฝั่งเพื่อเดินทางเข้ามาหาพี่น้องฝั่งไทยนิยมขึ้นฝั่งตามแนวแม่น้ำโขง ซึ่งบริเวณในการขึ้นฝั่งนิยมขึ้นในบริเวณที่สภาพภูมิประเทศเอื้ออำนวย และอยู่ใกล้บริเวณของบ้านของเครือญาติโดยไม่มี การกำหนดการขึ้นฝั่งที่แน่นอน และไม่มีระบบการจัดการใดๆ บางหมู่บ้านชาวบ้านประกอบอาชีพประมง ประกอบกับเนื้อที่ของหมู่บ้านที่มีความยาวทำให้มีท่าเรือจำนวนมาก โดยปกติการเดินทางข้ามฝั่งเข้าสู่ประเทศไทยของพี่น้องชาวลาว มักจะข้ามมาเพื่อมาเยี่ยมญาติพี่น้องในช่วงบุญเทศกาล และมักจะไปมาหาสู่กันเป็นประจำตามประเพณีดั้งเดิมอันเป็นวิถีปฏิบัติของชาวไทยอีสานที่มีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกับพี่น้องฝั่งลาว จากการเก็บข้อมูลพบว่า ในอดีตตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ การเดินทางข้ามไปมาของพี่น้องทั้งสองฝั่ง เป็นการเดินทางข้ามไปมาโดยการไปหาญาติ ข้ามมาแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งแต่เดิมไม่มีการแบ่งเส้นเขตแดนไทยลาว แม่น้ำโขงก็เปรียบเสมือนแม่น้ำที่กั้นแผ่นดินไทยลาวเท่านั้น

ต่อมาปี พ.ศ. 2518 เกิดปัญหาขึ้นในประเทศลาว ประเทศลาวจึงมีการปิดประเทศ เนื่องจากประเทศไทยและประเทศลาวมีการปกครองที่แตกต่างกัน โดยประเทศไทยมีการปกครองในระบบประชาธิปไตย ส่วนประเทศลาวมีการ

ปกครองในระบบศักดินา ชว่นนั้นยังทำให้มีการแบ่งแนวเขตแดนไทย-ลาว การข้ามไปมาของพี่น้องไทยลาวก็ลำบากมากขึ้น และประเทศลาวในขณะนั้นก็มี การประกาศปิดประเทศ (ห้ามคนในออก คนนอกห้ามเข้า) คนลาวไม่สามารถ ข้ามมายังฝั่งไทยได้ ยังเป็นผลทำให้ด่านประเพณีบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงมีการ ปิดตัวลงตามไปด้วย แต่ปิดเพียงชั่วคราวเท่านั้น เนื่องจากการประกาศปิด ประเทศลาวในครั้งนั้นทำให้สินค้า เครื่องอุปโภค บริโภค ทางฝั่งลาวขาดแคลน และมีราคาแพงมาก จึงทำให้คนลาวต้องแอบข้ามมาซื้อสินค้าจากฝั่งไทย ต่อมา ในปี พ.ศ. 2530 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาวพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากการ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองของโลก ซึ่งแต่ละประเทศได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า และดำเนินนโยบายสร้างความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ทำให้นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ประกาศใช้นโยบาย "เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า" โดยให้ความสำคัญกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจโดยไม่ยึดติดกับการเมือง ทำให้ความสัมพันธ์ของไทย กับลาว มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นและยังเอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดน ของประเทศไทย เนื่องจากเป็นช่องทางในการเชื่อมโยงทางการค้าระหว่างประเทศไทย กับกลุ่มประเทศอินโดจีน ความสัมพันธ์ของไทยกับลาวพัฒนามากขึ้น จึงทำให้ ด่านประเพณีได้เป็นพื้นที่ในการข้ามแดนไปมาของผู้คนสองฝั่ง และพัฒนาการมา สู่จุดจอดเรือ ภายใต้การบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนร่วมกันของท้องถิ่นและ รัฐบาลของทั้งสองประเทศ ซึ่งสามารถแบ่งพัฒนาการออกเป็นยุคได้ดังนี้

(1.1) ยุคปรับเปลี่ยนการปกครอง (พ.ศ. 2518-2530)

ในอดีตความสัมพันธ์ของไทยลาวในรูปแบบการค้าประเพณี (traditional border trade) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2518 สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว (สปป.ลาว.) เกิดเหตุการณ์ทางการเมือง จึงเป็นปัจจัยก่อให้เกิด สงครามกลางเมืองและการรัฐประหาร พรรคประชาชนปฏิวัติลาว (รัฐบาล คอมมิวนิสต์) ได้ล้มล้างรัฐบาลประชาธิปไตย และสถาปนาประเทศลาวเป็น "สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว" ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้ สปป.ลาว เกิดความหวาดระแวงประเทศไทย เนื่องจากปัญหาในเรื่องความ

แตกต่างทางอุดมการณ์ทางการเมืองและระบบการปกครองทำให้ความสัมพันธ์ประเทศไทยกับ สปป.ลาว ทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจเริ่มเสื่อมลง ส่งผลให้เกิดการกระทบกระทั่งกันตามบริเวณชายแดนเรื่อยมา จนทำให้ทั้งสองประเทศต้องสั่งปิดด่านตามแนวชายแดนหลายครั้ง ดังจะเห็นว่า ตลอดระยะเวลา ค.ศ.1975-1985 ภายในระยะเวลา 10 ปี ได้เกิดข้อพิพาทระหว่าง ไทย – ลาว กว่า 500 ครั้ง (Srihabun, 2009) ในขณะที่งานการศึกษาของ Khaeso (2010) ได้นำเสนอว่า ในช่วงระยะเวลา 2518-2520 นั้นความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจการค้าระหว่างไทย และ สปป.ลาว อยู่ในระหว่างความขัดแย้งอันเป็นผลมาจาก สงครามลาว และสงครามเวียดนาม ทำให้ สปป.ลาวเองมีท่าทีหวาดระแวง ประเทศไทย ส่งผลให้มีการกระทบกันทั้งกันตลอดเวลาตามแนวชายแดน และมีการปิดพรมแดนไทย – ลาวตลอดแนว

ผลดังกล่าวได้ส่งผลกระทบทำให้ด่านประเพณีปิดตัวลงไปด้วยแต่เป็นการปิดด่านประเพณีเพียงชั่วคราวเท่านั้น เพราะการปิดด่านตามแนวชายแดน ส่งผลกระทบทำให้ราษฎรลาวขาดแคลนปัจจัยที่มีความจำเป็นในการดำรงชีพ และสินค้ามีราคาที่สูง ประกอบกับสินค้าที่อุปโภค บริโภคเป็นส่วนใหญ่ก็ไปจากประเทศไทย ทางราษฎรลาวจึงต้องแอบลักลอบข้ามมายังฝั่งประเทศไทย เพื่อเข้ามาซื้อสินค้าอุปโภค บริโภค และทำให้ราษฎรลาวบางส่วนต้องอพยพมาประเทศไทย เพื่อหนีสงครามกลางเมืองและการรัฐประหารที่เกิดขึ้นภายในประเทศ อย่างไรก็ตามแต่ การปิดพรมแดนไทยลาว ก็มีได้ถูกระงับให้เปิดโดยสิ้นเชิงจากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่า รัฐบาลไทย และรัฐบาล สปป.ลาว มีความพยายามหลายครั้งในการเจรจาแต่ก็ติดขัด ไม่ราบรื่นตลอดระยะเวลาดังกล่าว ทั้งเหตุผลที่เกิดขึ้นจากความวุ่นวายทางการเมืองในประเทศไทยเอง และจากนโยบายต่างประเทศของประเทศไทยที่ยังมุ่งเน้นนโยบายการต่อต้านและปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ (anticommunist)

(1.2) ยุคฟื้นฟูสร้างความสัมพันธ์ “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” (พ.ศ. 2530-2546)

ในปี พ.ศ. 2530 นายกรัฐมนตรีสมัยนั้นคือ พลเอกชาติชาย

ชุมชนได้ประกาศใช้นโยบาย "เปลี่ยนสนาหมบเป็นสนาการค้า" โดยให้ความสำคัญกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจโดยไม่ยึดติดกับอุดมการณ์ทางการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวชายแดนได้กลายเป็นช่องทางในการเชื่อมโยงการค้าระหว่างประเทศไทยกับกลุ่มประเทศอินโดจีน ประกอบด้วย ประเทศไทย ลาว กัมพูชา พม่า และเวียดนาม ส่งผลให้การดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจไทยลาว ยังให้ความช่วยเหลือทางการเงิน การแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องเทคโนโลยี การแลกเปลี่ยนแรงงานภาคอุตสาหกรรมและภาคการเกษตร รวมถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และมีการพัฒนาในด้านต่างๆ ไปในทิศทางที่ดีขึ้น

จากการประกาศนโยบายเปลี่ยนสนาหมบเป็นสนาการค้า ทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้น ประเทศไทยสามารถส่งออกสินค้าไปขายยังประเทศเพื่อนบ้าน และยังพบว่า เศรษฐกิจในพื้นที่ตามแนวชายแดนเริ่มมีการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้าตามเขตพื้นที่ชายแดนกันมากขึ้น ราษฎรลาวได้เดินทางข้ามมาฝั่งไทยโดยผ่านด่านประเพณี เพื่อเข้าซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งราษฎรลาวจะนำสินค้าที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล มาขาย เช่น กบเขียว เห็ด หน่อไม้ ฯลฯ และซื้อสินค้าที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต ประเภทสินค้าอุปโภค บริโภค เช่น น้ำปลา น้ำตาล สบู่ ยาสีฟัน ฯลฯ

ในปี พ.ศ. 2531 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้เปิดประเทศพร้อมทั้งได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับ ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดกันและเป็นประเทศที่มีการค้าขาย แลกเปลี่ยน ขนส่งสินค้ากันอยู่ตลอด การเปิดประเทศของ สปป.ลาว เกิดขึ้นหลังจากที่รัฐบาลไทยได้ประกาศนโยบายเปลี่ยนสนาหมบเป็นสนาการค้า จึงเป็นประโยชน์ในเรื่องเศรษฐกิจ และการเติบโตทางเศรษฐกิจจึงแสดงให้เห็นว่า ความแตกต่างในระบอบการปกครองก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการพัฒนาความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งสองประเทศ และเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ประเทศไทยสามารถส่งออกสินค้าไปยัง สปป.ลาว เช่น สินค้าอุปโภค บริโภค อุปกรณ์ก่อสร้าง เป็นต้น

การเปิดประเทศของ สปป.ลาว ส่งผลให้ด่านประเพณี

มีราษฎรลาวเดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมาก โดยการเดินทางเข้ามาดังกล่าวได้ประโยชน์ที่ดีในทางเศรษฐกิจ และมีผลเสียตามมาก็คือการเปิดประเทศได้สร้างความเดือดร้อนให้พื้นที่ตามแนวชายแดนฝั่งไทย เนื่องจากการเดินทางเข้าออกของราษฎรลาวมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป เช่น การค้าขาย เยี่ยมญาติพี่น้อง รักษาพยาบาล แต่ราษฎรลาวและราษฎรไทยบางกลุ่ม กลับใช้ประโยชน์จากด่านประเพณีในทางที่ผิดกฎหมาย โดยการลักลอบนำเอายาเสพติด สินค้าผิดกฎหมาย สินค้าหนีภาษี และการลักลอบนำเอาแรงงานผิดกฎหมายเข้าประเทศ ผลที่ตามมาคือทำให้ความมั่นคงตามแนวชายแดนของประเทศไทยลดลง

(1.3) ยุคการปรับเปลี่ยนด่านประเพณีสู่ नियามจตุรวมเรือ (พ.ศ. 2546-2551)

ในปี พ.ศ. 2549 ลาวได้ดำเนินนโยบายใหม่ โดยใช้นโยบายจินตนาการใหม่ (New Economic Mechanism : NEM) และจัดให้หน่วยเรือรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำแม่น้ำโขง (นรข) ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดระเบียบจุดจอดเรือในบริเวณด่านประเพณี เพื่อต้องการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการที่มีเรือประมงออกหาปลาตามแม่น้ำโขง และเรือที่ข้ามฝั่งไปมาหาสู่กันของผู้คนสองฝั่ง ได้จัดเรือกระจัดกระจายไม่เป็นระเบียบ ชาวเรือได้นำเรือไปใช้ไม่ตรงตามเวลา ทำให้ยากต่อการตรวจสอบ การควบคุม ดูแล และยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ

การจัดระเบียบจุดรวมเรือตามแนวชายแดน ทำให้ชาวเรือที่ได้จดทะเบียนเรือกับหน่วยเรือรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำแม่น้ำโขง มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างราษฎรกับคิวเรือ แต่พอมีจากการจดทะเบียนเรือและการตีตราเรือ ชาวเรือสามารถจอดเรือตรงจุดเดียวกันและจอดเป็นระเบียบทำให้ง่ายต่อการขึ้นลงของผู้คนทำสองฝั่ง

นอกจากนั้นแล้วใน ปี พ.ศ. 2549 กองกำลังสุรศักดิ์มนตรี มีนโยบายจัดระเบียบจุดรวมเรือในลักษณะด่านประเพณี ให้ผู้นำชุมชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด่านประเพณีหรือจุดรวมเรือ มีการจัดตั้งคณะกรรมการด่านประเพณี หรือ จุดรวมเรือ มีระเบียบหน้าที่ในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ

ด้านประเพณี และได้ร่วมกันร่างกฎระเบียบจตุรรวมเรือในลักษณะด้านประเพณีให้มีความสอดคล้องกับบริบทชุมชนการกำหนดรายการสินค้าอุปโภค บริโภคที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต โดยได้แจ้งให้ราษฎรไทยและลาวได้รับทราบกฎระเบียบร่วมกัน เพื่อป้องกันปัญหาอื่นๆตามมา

(1.4) ยุคจัดการ ควบคุม จัดระบบ จตุรรวมเรือ (พ.ศ. 2551 – ปัจจุบัน)

การดำเนินงานของคณะกรรมการด้านประเพณี มีการกำหนดรูปแบบ วิธีการและกฎเกณฑ์ ในการดำเนินงานที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ตามแนวชายแดน มีการแบ่งหน้าที่ของฝ่ายต่างๆโดยเฉพาะฝ่ายชุมชนเข้มแข็งทำหน้าที่ในการจัดบันทึกการเดินทางเข้าออกของราษฎรไทยและลาว และฝ่ายการเงินชุมชนเข้มแข็งทำหน้าที่รับบริจาคเงินเป็นค่าธรรมเนียมผ่านด่านประเพณี เพื่อนำเงินที่ได้จากการบริจาคมาพัฒนาหมู่บ้าน วัด โรงเรียน ในเขตพื้นที่ตำบล รวมทั้งส่วนราชการต่างๆ ตามความเหมาะสม ปัจจุบันด้านประเพณี ยกตัวอย่างเช่นกรณีของด่านดอนตาลจะมีราษฎรลาวได้เดินทางเข้าออกเป็นจำนวนมาก หากเป็นวันปกติ (วันจันทร์-วันศุกร์) มีราษฎรลาวเดินทางเข้ามา ประมาณ 30 - 50 คน/วัน วันหยุด (เสาร์-อาทิตย์) มีราษฎรลาวเดินทางเข้ามา ประมาณ 50 - 120 คน/วัน เนื่องจากมีตลาดนัดชายแดนไทย ลาว ในช่วงที่มีการทำเกษตรตามฤดูกาล เช่น ทำนา เกี่ยวข้าว ตัดอ้อย พบว่าราษฎรลาวได้เดินทางเข้ามารับจ้างเป็นแรงงานเกษตรตามฤดูกาลเป็นจำนวนมาก เฉลี่ยประมาณ 100 - 200 คน/วัน การเข้ามาทำเกษตรตามฤดูกาลของแรงงานเกษตรลาวจะได้ค่าจ้างวันละ 250 - 300 บาท/วัน โดยเฉพาะในช่วงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม

2. กลไก/เครือข่ายและระบบความสัมพันธ์ ในการจัดการแรงงานข้ามชาติของชุมชน ท้องถิ่นในด่านประเพณี

กลไก/เครือข่ายความสัมพันธ์ในการจัดการแรงงานข้ามชาติบริเวณด่านประเพณี พบรูปแบบของการจัดการแรงงานข้ามชาติในหลายระดับ ได้แก่

(2.1) กลไกระดับด่านประเพณี มีกลไกในการบริหารจัดการด่านประเพณีรวมไปจนถึงการเข้ามาขายแรงงานของชาวลาว หากแรงงานชาวลาว

รายได้ประสงค์จะขึ้นลงในบริเวณด่านประเพณี ไม่ว่าจะเป็นการเข้ามาเพื่อกิจธุระ หรือ การเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง หรือ ขยายแรงงานโดยการลงลายมือชื่อและที่อยู่ ตลอดจนวัตถุประสงค์และสถานที่ที่ต้องการไป ในขณะเดียวกันพบว่า กรณีของการว่าจ้างแรงงาน โดยกระบวนการจ้างแรงงานชาวลาวบริเวณด่านประเพณีนั้น นายจ้างจะต้องปฏิบัติตามระเบียบของจตุรรวมเรือ ดังเช่นกรณี อำเภอคอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ได้กำหนดให้นายจ้างต้องมาลงทะเบียนในรูปแบบฟอร์มควบคุม แรงงานต่างด้าวชั่วคราว เพื่อบันทึกชื่อที่อยู่ของนายจ้าง ความประสงค์ของการ จ้างแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำการเกษตร จำนวนแรงงานต่างด้าว พร้อมระบุชื่อ ระยะเวลาการว่าจ้าง รวมถึงรับรองว่าแรงงานต่างด้าวได้เข้ามาทำการเกษตรตาม ฤดูกาลจริงและจะควบคุม ดูแลให้คำแนะนำและปฏิบัติตามระเบียบจตุรรวมเรือ/ ระเบียบ ด่านประเพณี ระเบียบกฎหมายอย่างเคร่งครัด โดยมีระเบียบดังต่อไปนี้

1. ยื่นคำร้องต่อเจ้าหน้าที่ ณ จตุรรวมเรือ/ด่านประเพณีที่จะ นำแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำการเกษตรตามฤดูกาลก่อนวันรับแรงงาน 3 วัน
2. นายจ้างต้องควบคุมแรงงานไม่ให้หลบหนีเข้าเมืองและจะ ต้องนำส่งกลับเมื่อสิ้นภารกิจตามกำหนดระยะเวลาที่แจ้ง ณ ด่านประเพณี/จตุรรวม เรือที่ยื่นคำร้องขอรับแรงงานต่างด้าวขึ้น
3. คำร้องนี้จัดทำขึ้นเพื่อผ่อนปรน ป้องกันการขาดแคลน แรงงานในประเทศและควบคุมแรงงานต่างด้าวเฉพาะทำการเกษตรตามฤดูกาล ไม่สามารถนำไปอ้างตามกฎหมายกรณีใดๆ
4. เมื่อนำแรงงานต่างด้าวไปทำงานในพื้นที่ใดในอำเภอ คอนตาลให้นำเอกสารนี้ไปแจ้งผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่เพื่อควบคุมและติดตามแรงงาน ต่างด้าวในพื้นที่หมู่บ้านนั้น
5. ห้ามแรงงานต่างด้าวนำสิ่งเสพติดหรือสิ่งผิดกฎหมาย เข้ามาในประเทศโดยเด็ดขาด
6. แบบคำร้องนี้จะอนุญาตให้แรงงานต่างด้าวทำงานได้ ในเฉพาะพื้นที่อำเภอคอนตาลเท่านั้น
7. หากตรวจพบทั้งในนายจ้างและลูกจ้างแรงงานต่างด้าว

ไม่ปฏิบัติตามข้อ 1-7 จะดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

โดยเอกสารที่นายจ้างต้องนำมาประกอบการผ่อนปรนแรงงานได้แก่ สำเนาทะเบียนบ้าน, สำเนาบัตรประชาชน, สำเนาทะเบียนรถยนต์ที่มารับ

(2.2) กลไกระดับหมู่บ้าน-ท้องถิ่น หลังจากนายจ้างดำเนินการจ้างแรงงานชาวลาวแล้วหาประสงค์จะจ้างไประยะเวลาหลายวันติดต่อกัน และแรงงานชาวลาวต้องนอนบ้านนายจ้าง นายจ้างจะต้องแจ้งจำนวนวันที่ค้างคืนกับกรรมการด้านประเพณี และแจ้งแก่ผู้ใหญ่บ้านประจำหมู่บ้านที่ตนอยู่อาศัย ถึงจำนวนแรงงานที่จ้างงานและจำนวนวัน ในขณะเดียวกัน เพื่อช่วยกันสอดส่องดูแลป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับแรงงานชาวลาวในพื้นที่ของตนเอง นอกจากนั้นแล้วยังมีการแต่งตั้งหน่วยชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ) เพื่อทำหน้าที่ในการดูแลแรงงานชาวลาวในพื้นที่แทนหน่วยงานของรัฐ ซึ่งหน่วย ชรบ ดังกล่าวมีอำนาจเพิ่มขึ้นกว่า โครงสร้างเดิมของ อปพร (อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน)

(2.3) กลไกระดับอำเภอ-จังหวัด การเปิดจุดรวมเรือหรือด่านประเพณีผู้ที่มีอำนาจในการสั่งการปิด หรือ เปิดนายประเพณีได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด โดยดำเนินงานผ่านโครงสร้างฝ่ายปกครอง ระดับอำเภอและจังหวัด โดยแต่ละปี ฝ่ายปกครองจังหวัดมุกดาหาร จัดอบรมเพิ่มศักยภาพคณะกรรมการประจำจุดรวมเรือหมู่บ้านชายแดนในการรักษาความมั่นคง ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตามแนวชายแดน และกรณีด่านประเพณีที่มีการบริหารจัดการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรวจตะเวนชายแดน, ทหารพราน กองอาสา รักษาตินแดน,อาสาสมัครรักษาตินแดน และตำรวจ ซึ่งใน แต่ละหน่วยงานจะมีการรายงานสถานการณ์การเคลื่อนไหวของด่านประเพณีในที่ประชุมประจำเดือนเสมอ

(2.4) เครือข่ายความสัมพันธ์การจัดการแรงงานข้ามชาติ ในด้านประเพณี กลไกและเครือข่ายของระบบความสัมพันธ์ในการจัดการแรงงานข้ามชาติบริเวณด่านประเพณีพบว่ามีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากการกระบวนการสร้างเครือข่ายและระบบความสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติกับ

นายจ้างในภาคอุตสาหกรรม หรือ ภาคบริการ เนื่องจากบริเวณพื้นที่ของ
ด่านประเพณีเป็นพื้นที่ที่มีบทบาทของการเคลื่อนย้ายแรงงานชาวลาวในลักษณะ
ของการตอบสนองความต้องการของภาคเกษตรตามฤดูกาล ดังนั้นลักษณะ
ของการจ้างแรงงานมักจะเป็นรูปแบบของการจ้างแรงงานรายวัน และการจ้างเป็น
รายเดือนในกรณีที่เป็นแรงงานของระบบเกษตรพันธะสัญญา โดยพบว่าในพื้นที่
บริเวณด่านประเพณีมีรูปแบบและกลไกการสร้างเครือข่ายในการจัดการแรงงาน
ข้ามชาติผ่านระบบความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีเอกสารที่เป็นทางการ
ในการยืนยันทางกฎหมายแต่พบว่าชุมชนท้องถิ่นมีระบบการในดูแลและจัดการ
เครือข่ายอย่างเป็นระบบและมีการจัดการกันเองได้ในระดับหนึ่ง รูปแบบการสร้าง
เครือข่ายและระบบความสัมพันธ์ในการจัดการแรงงานข้ามชาติ พบว่า ก่อนการ
เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างภาคเกษตร แรงงานชาวลาวมักจะเริ่มจากการที่ข้ามมายัง
ฝั่งไทยเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง เข้ามาซื้อสินค้าอุปโภค บริโภค หรือ เพื่อเข้าโรง
พยาบาล ในขณะเดียวกันแรงงานชาวลาวก็จะอาศัยการข้ามด่านประเพณีในช่วง
ฤดูกาลเกษตร เพื่อเข้ามารับจ้าง การดำเนินา เดือน มิ.ย.-ก.ค. การเกี่ยวข้าว
เดือน พ.ย.-ธ.ค และ การผสมพันธุ์พริก -แตง การตัดอ้อย ในช่วงระหว่างเดือน
ธ.ค.-ม.ค. จะพบภาพของความเข้มข้นของความต้องการแรงงานภาคเกษตร
รายวันและรายเดือน เนื่องจากพื้นที่ทางฝั่งไทยมีภาวะของการขาดแคลนแรงงาน
ภาคเกษตร ดังนั้นแรงงานชาวลาวจึงเสมือนหนึ่งว่าเป็นแรงงานที่ช่วยเติมเต็มระบบ
การเกษตรของฝั่งไทย โดยพบว่าในช่วงเวลาดังกล่าว การเข้ามาของแรงงาน
ชาวลาวมักจะเข้ามาโดยกระบวนการ 2 รูปแบบคือ ผ่านนายหน้าชาวลาว และ
ผ่านการติดต่อความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือ เชิงเครือญาติ ในเขตพื้นที่ด่านประเพณี
พบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีนายจ้างไม่ต่ำกว่า 100 คนในการจ้างแรงงานชาวลาว
และจากการเก็บข้อมูลพบว่า โดยเฉลี่ยจะมีการจ้างงานในภาคการเกษตรในช่วง
ฤดูเก็บเกี่ยวแต่ละช่วงประมาณ 15 วัน โดยนายจ้างต้องจ่ายค่าแรงงานให้แรงงาน
ชาวลาววันละ 200 บาท โดยเฉลี่ยจะมีจำนวนแรงงานที่เข้ามาในช่วงฤดูกาล
เก็บเกี่ยวเฉลี่ยวันละ 200 คน จากการสัมภาษณ์พบว่าสาเหตุของการนิยม
จ้างแรงงานชาวลาวพบว่า ฝั่งไทยนายจ้างส่วนใหญ่เป็นนายจ้างภาคการเกษตร

การจ้างแรงงานคนไทยค่าแรงมักจะสูงกว่า คนลาว และในปัจจุบันโดยเฉพาะ การทำการเกษตรสมัยใหม่ที่มีการนิยมสารเคมี ยาฆ่าแมลง แรงงานไทยส่วนใหญ่ จะไม่ยอมทำ ประกอบกับ คุณลักษณะของแรงงานชาวลาว เป็น คนที่ตรงต่อเวลา ตื่นเช้า และขยันขันแข็งในการทำงาน เชื้อพืง และมักจะนิยมจ้างผู้หญิงมากกว่า ผู้ชายเพื่อง่ายในการดูแล นายจ้างคนไทย หากประสงค์จะจ้างแรงงานชาวลาว นายจ้างไทยจะต้องแจ้งจำนวนแรงงานที่ต้องการบริเวณด้านประเพณี ซึ่งมักจะมี เครือข่ายความสัมพันธ์ในการหาแรงงานชาวลาวผ่านเครือข่าย คิวเรือ หรือ คณะกรรมการด้านประเพณี ในการช่วยหาแรงงานชาวลาว และนัดหมายวัน เวลา ในการมารับแรงงาน เมื่อถึงกำหนดวัน เวลา แล้ว นายจ้างจะมาดำเนินการจ่าย ค่าธรรมเนียมด้านประเพณี และนายจ้างต้องมอบเอกสารเพื่อการตรวจสอบไว้ยัง ด้านประเพณี เช่น สำเนาบัตรประชาชน สำเนาสมุดจดทะเบียนรถยนต์ พร้อมทั้ง ระบุจำนวนแรงงาน เพศ ที่จ้างไป ระบุจำนวนวันที่ต้องการจ้าง เช่น ในกรณีของ ด้านประเพณีดอนตาล พบว่า การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของการจ้างแรงงาน ข้ามชาติ จะกระทำผ่านกลไกตัวบุคคล ชื่อ นางน้อย ซึ่งเป็นคนลาวแต่มาแต่งงาน กับคนไทย ปัจจุบันสามีได้เสียชีวิต นางน้อยจึงเดินทางกลับยังประเทศลาว หาก แต่ยังคงไปมาหาสู่ฝั่งไทยอยู่ตลอดเวลา ด้วยการเป็นคนขายใบตองจากฝั่งประเทศ ลาว และมีความรู้จักและคุ้นเคยกับพี่น้องชุมชนในฝั่งไทย เมื่อเกิดการจัดตั้งด้าน ประเพณี และจัดรวมเรือ นางน้อยเองได้อาศัยความสัมพันธ์จากการขายใบตอง พัฒนาการขึ้นมาเป็นผู้รับซื้อใบตองจากฝั่งลาวและนำข้ามมาฝั่งไทย เนื่องจากไทย มีความต้องการใบตองในการประกอบอาหารจำนวนมาก นอกเหนือจากการผัน ตนเองจ้างคนตัดใบตอง สู้คนขายใบตอง และผู้รับซื้อใบตองแล้วยังพบว่านางน้อย เองก็ยังได้ทำหน้าที่ในการเป็นกลไกในการจัดหาแรงงานชาวลาวที่ประสงค์จะ รับจ้างทำงานในภาคเกษตร โดยจะมีกระบวนการในการจ้างแรงงาน ดังต่อไปนี้

ก. การติดต่อประสานไปที่ด้านแจ้งความประสงค์ผ่าน นายหน้า หรือ คณะกรรมการประจำด้าน หรือ คิวเรือ และนัดหมายเวลา

ข. การใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวจากการเคยว่าจ้างมาก่อน โดยการประสานงานผ่านโทรศัพท์

ค. การรอเก็บตกจากแรงงานที่เหลือจากการว่าจ้างใน

ระบบปกติ เนื่องจากผู้ว่าจ้างแรงงานไม่ได้มีการติดต่อประสานไว้ล่วงหน้า จึงใช้วิธีการมาดักเพื่อว่าจ้างแรงงานชาวลาวที่ยังไม่ได้มีนายจ้างมาจ้าง

สำหรับกระบวนการ การปรับตัว การปะทะสังสรรค์ของกลุ่มแรงงานข้ามชาติกับชุมชนท้องถิ่นในด้านประเพณี และการปะทะกับข้อกำหนดของรัฐ โดยส่วนใหญ่พบว่าแรงงานชาวลาวไม่ค่อยพบสภาพปัญหาการปรับตัวหรือ ปะทะสังสรรค์กับชุมชนท้องถิ่นในด้านประเพณีเนื่องจากมีสภาพบริบททางสังคม วัฒนธรรมที่ไม่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่มีรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ เช่น การดูแลแรงงานชาวลาวระหว่างการจ้างทำงานภาคเกษตรเป็นเวลาหลายวัน นายจ้างไทยมักจะปฏิบัติต่อแรงงานชาวลาวเฉกเช่นเครือญาติกัน เช่น การหาอาหาร และที่พักอาศัยให้ภายในบริเวณบ้าน และบอกกล่าวถึงข้อควรปฏิบัติระหว่างเข้ามาทำงานในพื้นที่ ในขณะที่ข้อกำหนดของรัฐระบุไว้ชัดเจนว่า การเข้าเมืองของคนลาวผ่านช่องทางด่านประเพณีถือได้ว่าเป็นการเข้าเมืองผิดกฎหมาย รัฐบริเวณพื้นที่ชายแดนจึงมีลักษณะที่ยืดหยุ่นต่อการบังคับใช้กฎหมายหลายระดับ หากนิยามการเข้าเมืองผิดกฎหมายผ่านด่านประเพณีจะเป็นช่องทางหนึ่งของการก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร แต่หากมีการใช้กฎหมายในลักษณะที่ยืดหยุ่นมากเกินไปก็อาจนำไปสู่ประเด็นปัญหาความมั่นคง และยาเสพติดได้ จากการศึกษาพบว่า ในบริเวณด่านประเพณีมีข้อกำหนดที่ประกาศโดยกระทรวงมหาดไทยในการควบคุมการขึ้นลงบริเวณด่านประเพณี แต่การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติทำได้น้อยมาก ในขณะเดียวกันหน่วยงานภาครัฐการบริเวณพื้นที่ชายแดนเองยังคงอาศัยความเป็นเส้นเขตแดนในการสร้างช่องทางรายได้พิเศษให้แก่ตนและพวกพ้องผ่านมาตรการในการควบคุมการขนส่งสินค้าเข้าและออก หากมีปริมาณมากเกินไป นั้นหมายความว่าชาวลาวต้องจ่ายค่าระวางของสินค้าที่เพิ่มขึ้น โดยขาดระเบียบการเรียกเก็บที่ชัดเจน การปรับตัวของแรงงานชาวลาวเพื่อให้อำนาจของเส้นแบ่งพรมแดนสลายไป คือการปฏิบัติการต่อรองกับอำนาจของรัฐ ผ่านกระบวนการเรียกเก็บในรูปแบบที่แตกต่างกัน เพื่อให้หลุดพ้นจากกฎหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนั้นแล้วกลไกเครือข่ายระดับด่านประเพณียังถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งของชาวลาวในการใช้ความสัมพันธ์

ในฐานะเครือญาติ หรือ การรู้จักกันเป็นเวลานานของคณะกรรมการจุตรวมเรือ/ คิวเรือ เพื่อช่วยสร้างช่องทางของการก้าวข้ามการบังคับใช้กฎหมายในรูปแบบที่แตกต่างกัน

การปะทะกับข้อกำหนดของรัฐในแง่ของ พรบ.การทำงานของแรงงานต่างด้าว พ.ศ. 2551 ม.14 ที่ระบุว่า คนต่างด้าวซึ่งมีภูมิลำเนาและเป็นคนสัญชาติของประเทศที่มีชายแดนติดกับประเทศไทย ถ้าได้เข้ามาในราชอาณาจักรโดยมีเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองอาจได้รับอนุญาตให้ทำงานบางประเภทหรือลักษณะงานในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวในช่วงระยะเวลาหรือตามฤดูกาลที่กำหนดได้ ทั้งนี้ เฉพาะการทำงานภายในท้องที่ที่อยู่ติดกับชายแดนหรือท้องที่ต่อเนื่องกับท้องที่ดังกล่าว ยากต่อการตีความว่าพื้นที่ต่อเนื่องกินขอบเขตถึงบริเวณใด คนต่างด้าวซึ่งประสงค์จะทำงานตามวรรคหนึ่ง ให้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตทำงานชั่วคราวพร้อมกับแสดงเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางต่อนายทะเบียนและชำระค่าธรรมเนียมตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ในการออกใบอนุญาต ให้นายทะเบียนระบุท้องที่หรือสถานที่ที่อนุญาตให้ทำงาน ระยะเวลาที่อนุญาตให้ทำงาน ประเภทหรือลักษณะงาน และนายจ้างที่คนต่างด้าวนั้นจะไปทำงานด้วย ทั้งนี้ ตามแบบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีกฎกระทรวงในการรองรับการบังคับใช้ในมาตรา 14 แต่อย่างไร

นอกจากนั้นแล้วสถานะทางกฎหมายของจุตรวมเรือก็ยังขาดความชัดเจนในเรื่องความถูกต้องของการเข้าออกประเทศไทย ไม่มีกฎหมายหรือระเบียบในการรองรับการเข้าออกของคนลาวในบริเวณจุตรวมเรือซึ่งหาความทางกฎหมายแล้วพบว่า การเข้าออกของคนบริเวณจุตรวมเรือถือว่าเป็นการเข้าเมืองผิดกฎหมาย ผลของการลักลั่นของกฎหมายส่งผลให้เกิดแนวปฏิบัติในบริเวณพื้นที่ชายแดนพรมั่ว และง่ายต่อการแสวงหาผลประโยชน์ในบริเวณพื้นที่ชายแดนและยากในการควบคุม กำกับพื้นที่ชายแดนเพื่อความมั่นคงของประเทศ

สรุปผลและอภิปรายผล

การข้ามแดนเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของการศึกษาด้านพรมแดน โดยเฉพาะประเทศที่มีการข้ามพรมแดนแบบ land to land หรือ แบบการข้ามแดนผ่านเส้นทางธรรมชาติ คือ การข้ามแม่น้ำ ปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่ได้เป็นที่เพียงผู้คนเท่านั้นที่ข้ามแดน แต่เรายังพบเห็นการเคลื่อนไหวของทุนและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนด้วย โดยเฉพาะการข้ามพรมแดนของพี่น้อง ไทย ลาว ที่เป็นการข้ามแดนที่อิงแอบแนบชิดกับประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ เนื่องจากประเทศทั้งสองเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกันมาอย่างยาวนาน ตราบจนกระทั่งมีการสถาปนาพื้นที่ชายแดน ด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงของรัฐ และการสร้างสิทธิพลเมืองของแต่ละประเทศ และก่อตัวให้พรมแดนกลายเป็นสถาบันหนึ่งของชาติ (Sangkhamanee, 2008, 215) เมื่อมีการสถาปนาความเป็นชายแดน ด้วยเส้นแบ่งพรมแดน เมื่อนั้นชายแดนคือ พรมแดนภูมิรัฐศาสตร์ (Geo-political border) ที่ถูกจัดวางให้ชายแดนเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจเชิงพื้นที่ (Santasombat, et al, 2012) ที่เป็นอำนาจที่ต้องมีการจัดการผ่านโครงสร้างอำนาจรัฐในการควบคุมพื้นที่ไว้ภายใต้อุดมการณ์ของรัฐชาติ และอำนาจรัฐเองก็เริ่มปรากฏตัวอย่างเข้มข้นในนามของหน่วยงานตัวแทนของรัฐที่หลากหลาย ซับซ้อนและสลับกัน มีทั้งภาพของอำนาจรัฐในเชิงประนีประนอม ยืดหยุ่น หรือแม้กระทั่งขัดแย้งระหว่างอำนาจรัฐกับชาติพันธุ์ในพื้นที่

จากการศึกษางานวิจัยด้านประเพณีในเขตพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร พบว่า ด้านประเพณี คือ ช่องทางธรรมชาติที่ผู้คนไทย ลาว ใช้เป็นพื้นที่ของการปฏิบัติการร่วมทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในการข้ามแดนมาตั้งแต่สมัยอดีต แม้ว่าในสมัยต่อมานโยบายของรัฐแต่ละรัฐเริ่มมีการกำหนด ชิดเส้นพื้นที่ชายแดนของแต่ละรัฐ แต่เรายังคงมองเห็นการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนตามแนวชายแดน ในรูปแบบที่แตกต่างกัน มีกระบวนการต่อสู้ ต่อรอง ปะทะสังสรรค์กับอำนาจรัฐ ในการจัดการเชิงพื้นที่ หรือบางขณะที่ประนีประนอมยอมรับเงื่อนไขของข้อบังคับ ข้อห้ามบริเวณพื้นที่ชายแดน และเห็นปรากฏการณ์การต่อรองบนวิถีของความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในการจัดการพื้นที่ชายแดน นอกจากนั้นแล้วยังพบว่า

บทบาทหน้าที่ของด่านประเพณีในบริเวณพื้นที่ชายแดน ยังพบว่าด่านประเพณีทำหน้าที่ของการค้าจนระบบความสัมพันธ์ของคนสองฝั่งโขงในหลายมิติด้วยกัน ได้แก่ มิติด้านสังคมวัฒนธรรม พบว่าด่านประเพณีเปรียบเสมือนประตูที่คอยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของทุกคนทั้งสองฝั่งโขง มีบทบาทต่อการหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของชุมชนชายแดน บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยน ด้านเศรษฐกิจ พบว่าด่านประเพณีเป็นแหล่งที่สร้างรายได้ให้ผู้คนตามแนวชายแดน ด้านมนุษยธรรม เป็นพื้นที่ของการดูแลความเป็นพลเมืองชายแดน เมื่อราษฎรชาวลาวยามีภาวะของความเจ็บไข้ได้ป่วย ราษฎรชาวลาวยสามารถข้ามฝั่งมาขอรับการรักษาที่ฝั่งไทยได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nunkhantee (2017) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องด่านประเพณี : ความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนญ้อสองฝั่งโขง” โดยผลการศึกษาพบว่า การข้ามพรมแดนของชุมชนญ้อสองฝั่งโขงเกิดขึ้นพร้อมกันการตั้งขึ้นของชุมชนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เศรษฐกิจที่สัมพันธ์ ร่วมกันมายาวนาน เป็นวิถีชีวิตของผู้คนริมฝั่งแม่น้ำข้ามไปมาเพื่อการดำเนินชีวิต ทำมาหากินในพื้นที่อุดมสมบูรณ์ โดยไม่แยกแยะเป็นฝั่งซ้ายหรือฝั่งขวา เมื่อแม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงเป็นเส้นพรมแดน การข้ามพรมแดนจึงปรับเปลี่ยนเป็นจุดจอดเรือ เป็นความพยายามของรัฐ ในการเข้าควบคุมพื้นที่ ในขณะที่งานศึกษาของ Boonprakarn, et al (2012) ได้นำเสนอบทความเรื่อง “ชายแดน”ชาติพันธุ์” “ด่านประเพณี”: กับภาวะลอดรัฐในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า พบว่า พลังของด่านประเพณีจะแปรผันไปตามความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของอำนาจรัฐ นอกจากนั้นแล้วด่านประเพณียังเป็นพื้นที่สู่ยุทธศาสตร์ที่มีตัวตนและดำรงอยู่ในการเป็นพื้นที่เชื่อมต่อทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจการค้าชายแดน ภายใต้ระบบอุปถัมภ์และการค้าข้ามแดน

รากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของผู้คนตามแนวตะเข็บชายแดน เป็นเสมือนทุนทางสังคมและ วัฒนธรรมอย่างหนึ่งในการดำรงอยู่ร่วมกันของผู้คนตามแนวชายแดน ที่บางครั้ง ไม่ต้องการการจัดการในแง่ของกฎหมายระหว่างรัฐชาติแต่อย่างไร การจัดการพื้นที่ชายแดน บริเวณด่านประเพณี/จุดรวมเรือ เป็นอีกตัวอย่าง หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดการจัดการพื้นที่ และการจัดการแรงงาน

บนฐานวัฒนธรรมของชุมชน ท้องถิ่น ใช้พลังของท้องถิ่นต่อท้องถิ่นในการดูแลและจัดการร่วมกัน ด้วยระบบกลไกที่ไม่ซับซ้อน เรียบง่าย และสามารถ ควบคุมกำกับแบบไม่กำกับ ไม่สร้างความแปลกแยกระหว่างความเป็นพลเมือง หรือ ไม่เป็นพลเมือง และจะช่วยลดการเกิดความรู้สึกขัดแย้งหรือมีความรู้สึกเป็นปฏิกิริยา (Conflict) ระหว่างรัฐ แต่สามารถดำรงอยู่ ร่วมภายใต้คำว่า พลเมืองลุ่มน้ำโขง หรือ พลเมืองชายแดน ซึ่งเป็นพื้นที่ของความหลากหลาย มีลักษณะเฉพาะและได้รับการรับรองภายใต้สถานะของพื้นที่ชายแดน ที่ต้องการการจัดการร่วมกันของรัฐต่อรัฐ นอกจากนั้นแล้วยังช่วยตอกย้ำสถานะของการเป็นบ้านพี่เมืองน้อง (Brotherland) ไม่ใช่เป็น เพียงแค่ประเทศเพื่อนบ้าน (neighbor country) เท่านั้น

References

- Archavanitkul, K. (2003). **The Status of migrant worker's in Thailand and Research direction for consider**, The Institute for Population and Social Research, Mahidol University, Nakorn Phathom.
- Boonprakarn, K., et al, (2014). "Border" "Ethnicity" "Traditional Custom" : To Escape the Power of State in Thai-Burmese Borderland. In **The APSA 2014 conference "TRANSFORMING SOCIETIES: CONTESTATIONS AND CONVERGENCES IN ASIA AND THE PACIFIC"**, 15-16 February 2014. (1-2). Chiang Mai, Thailand: Regional Center for Social Science and Sustainable Development (RCSD)Faculty of Social Sciences.
- Mattariganond, D. (2012). **Lao history in various dimensions**. Muangboran, Bangkok.

- Karnchana, P. and Saisothorn, J. **Cross Border between Thailand and neighborhood**. Retrieved on 26 December, from : <http://www.gotoknow.org/blogs/posts/23316017>.
- Khaeso, A. (2010). **Thailand-Laos Economic Relations A.D. 1975-2005 (in Thai)**, Dissertation, M.A. (Historical Studies), Bangkok, Silapakorn University.
- Nunkhantee, A. (2017, January). Tradition Customs : Social and Economy relation of YO community along Mekong river. **Journal of The way Human Society**. 5 (1) : 272-293.
- Sangkhamanee, J. (2008). **Border Studies and Anthropology borderlands : Open Space, boundary construction and cross border of knowledge in knowledge Cross border of Thai Social Science 60 years Anan Ganjanapan**, ChiangMai University, Chiangmai.
- Santasombat, Y. and et al (2012). **Border and Cross Border**. ChiangMai : The regional center for Social Sciences and Sustainable Development.
- Srihabun, K. (2009, January). Thai-Laos Relationship in history Book. **Journal of Liberal Art** . Special Volume : 248-249.